

LEYLÂ vü MECNÛN

lamışlardır (bk. bibl.). Son yıllarda *Leylâ vü Mecnûn* klasik dönemin romanı kabul edilerek bu yolda tahlil denemeleri de yapılmıştır (bk. bibl., Turinay; Kahraman).

BİBLİYOGRAFYA :

Fuzûlî, *Leylâ ve Mecnûn* (Külliyât-ı Divân-ı Fuzûlî içinde), İstanbul 1308/1891, s. 348, ayrıca bk. tür.yer.; a.e. (haz. Necmettin Halil Onan), İstanbul 1955, hazırlayanın önsözü, s. I-VIII; a.e.: *Leylâ and Majnûn* (trc. Sofi Huri, *Fuzûlî ve Leylâ ve Mecnûn* içinde), İstanbul 1959, tercüme edenin önsözü, s. I-IX; a.e.: *Leylâ vü Mecnûn* (haz. Hüseyin Ayan), İstanbul 1981, hazırlayanın önsözü, s. 9-14; a.e.: *Leylâ u Mecnûn* (trc. Süleyman Salom), Madrid 1982, s. 18-23; a.e.: (nşr. Muhammed Nur Doğan), İstanbul 1996, s. 9-18; a.mlf., *Dâstân-ı Leylâ ve Mecnûn* (nşr. Köprülüzâde M. Fuad, *Külliyât-ı Fuzûlî* içinde), İstanbul 1924, s. 227-352; Ali Canib [Yöntem], *Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul 1927, s. 3-4; Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul 1949, s. 36-44; a.mlf., “Fuzûlî”, *DİA*, XIII, 243-244; Ağah Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara 1959, s. 1-8, 382-383; Müjgan Cumbur, “Fuzûlî’ye Dair Tavsifi Bibliyografya”, *Fuzûlî ve Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul 1980, s. 117-120; Aziz Nesin, *Leylâ ile Mecnûn*, Ankara 1972, s. 7; Mithat Sertoğlu, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1974, s. 180-191; Sezai Karakoç, *Leylâ ile Mecnûn: Şiirler VI*, İstanbul 1980, s. 7-10; Mustafa Tahralı, “Leylâ vü Mecnûn Üzerine”, *Fuzûlî Kitabı: 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri* (haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul 1996, s. 213-222; Necmettin Turinay, “Klasik Romana ve Leylâ vü Mecnûn’a Dair”, a.e., s. 223-244; Orhan Okay, “Yaşayan Fuzûlî”, a.e., s. 275-281; Pervin Çapan, *Mesneviye Düşen Aşklar: Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûnları*, Muğla 1999, s. 7-12; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 255-257; a.mlf., *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 2003, s. V-VI; Mehmet Kahraman, *Leylâ ve Mecnûn Romanı: Dâstân-ı Leylâ vü Mecnûn*, Ankara 2000, s. III-XIV; A. Bombaci, “II Poema Turco Leila e Meğnûn, di Fuzûlî”, *OM*, XXIII (1943), s. 337-356; E. R. Rustamov, “Znal li Fuzuli Poemu Navoi: Layli i Madzhnun”, *Ksina*, LXV, Sbornik Pamyati 1964, s. 144-146; Ahmed Ateş, “Leylâ ile Mecnûn”, *İA*, VII, 54-55; Nermin İşeri (Pekin) – Mustafa Kutlu, “Leylâ vü Mecnûn”, *TDEA*, VI, 90-92.



İSKENDER PALA

LEYS b. MUZAFFER

(اليث بن المظفر)

(el-)Leys b. el-Muzaffer (Râfi’)
b. Nasr b. Seyyâr el-Horasânî
(ö. 187/803 [?])

Lugat ve fıkıh âlimi, kâtip.

II. (VIII.) yüzyılın başlarında doğdu. Emevîler’in Horasan valisi Nasr b. Seyyâr el-Kinânî el-Leysî’nin torunudur. Bazı kaynaklarda valinin oğlu (Leys b. Nasr), bazılarında da valinin diğer bir oğlundan (Râfi’) torunu (Leys b. Râfi’ b. Nasr) olduğu kaydedilmektedir (İbnü’l-Mu‘tez, s. 97). Leys, Kûfe kadısı Kâsım b. Ma’n ile Halîl b. Ahmed’den fıkıh, dil ve edebiyat dersleri aldı. Edebiyat, şiir, garib lugatlar ve nahiv alanlarında temayüz etti. Zamanının kültürlü ve beğenilen kâtiplerinden olan Leys, Horasan’da Bermekîler’in kâtibi olarak çalıştı ve 180-190 (796-806) yılları arasında burada öldü. Buhârî ve Müslim’in kendisinden çok sayıda hadis aldığı Kuteybe b. Saîd el-Bağlânî, Leys’ten rivayette bulunmuştur.

Leys, asıl şöhretini Arap dilinin ilk sözlüğü *Kitâbü’l-‘Ayn* ve Halîl b. Ahmed’le olan ilgisine borçludur. Bu konuda kaynaklarda çelişkili rivayetler yer almaktadır. Bunlardan birine göre Halîl b. Ahmed, hayatının son yıllarını Horasan’da talebesi Leys b. Muzaffer’in yanında geçirmiş, bu sırada Leys’in lugat, nahiv, edebiyat, şiir alanındaki geniş kültürüne hayran olmuştur. Halîl ona lâyık bir hediye olarak *Kitâbü’l-‘Ayn*’ı telif edip kendisine sunmuş, o da buna karşılık Halîl’e 100.000 dirhem ödül vermiştir. Fakat eseri çok beğenen Leys’in gece gündüz onunla meşgul olarak yarısına kadar ezberlemesini kışkırtan eşi tek nüsha olan kitabı yakmıştır. Leys daha sonra yarısını ezberinden, yarısını da Halîl’in diğer bazı öğrencilerine ve zamanın edip ve âlimlerine danışarak aynı yöntemle eseri yeniden kaleme almıştır (a.g.e., s. 97). Kitapta görülen hatalar Halîl’den değil bundan veya müstensihlerden kaynaklandığı ifade edilir. İbnü’l-Kiftî’nin kaydettiğine göre ise Halîl eseri Leys’e imlâ etmiş ve hatalarını bedevîlere sorup düzeltmesini söylemiş, ancak Leys, Arap olmayanlarla karışarak dilleri bozulan Horasan bedevîlerine danıştığı için eserde bazı hatalar meydana gelmiştir (İnbâhü’r-ruvât, III, 42). *Kitâbü Sibeveyhi*’de olduğu gibi *Kitâbü’l-‘Ayn*’ın da fikir, plan ve açıklamaların Halîl’e, telifinin ise Leys’e ait olduğu, Leys’in Halîl’i çok sevdiği ya da ilgiyi arttırmak için eseri Halîl’e nisbet ettiği veya kendi lisanına “Halîl” adını verdiği, bu sebeple eserde, “Mutlak olarak Halîl şöyle dedi” ifadesiyle kendi lisanını kastettiği, ilk bölümü tamamen (Bâbü’l-‘Ayn) veya kısmen Halîl tarafından telif edilen eseri Leys’in tamamladığı gibi farklı görüşler bulunmaktadır. Müteahhir lugat ve dil âlimleri Leys’i *Kitâbü’l-‘Ayn*’ın gerçek müellifi olarak kabul ederler.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzîbü’l-luğa, I, 27; İbnü’l-Mu‘tez, *Tabakâtü’ş-şu‘arâ* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kahire 1375/1956, s. 97; Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, *Merâtîbü’n-naḥviyyîn* (nşr. M. Ebü’l-Fazl), Kahire 1375/1955, s. 31; Yâkût, *Mu‘cemü’l-üdeba’*, IX, 43-52; Yağmûrî, *Nürü’l-kâbes el-muhtaşar mine’l-Muktebes* (nşr. R. Sellheim), Wiesbaden 1384/1964, s. 59, 279; İbnü’l-Kiftî, *İnbâhü’r-ruvât*, III, 42-43; Sıddîk Hasan Han, *el-Bûlğa fî uşûl’l-luğa* (nşr. Neẓîr M. Mektebî), Beyrut 1408/1988, s. 474-476; Sezgin, *GAS*, VIII, 159; J. Kraemer, “Studien zur altarabischen lexikographie”, *Oriens*, VI/2 (1953), s. 207-208; R. Sellheim, “al-Layth b. al-Muzaḥḥar”, *EP* (Ing.), V, 711.



İSMAİL DURMUŞ

LEYS b. SA’D

(اليث بن سعد)

Ebü’l-Hâris el-Leys b. Sa’d
b. Abdurrahmân el-Fehmî
(ö. 175/791)

Mutlak müctehid, muhaddis.

Şâban 94’te (Mayıs 713), Aşağı Mısır’da Kahire yakınlarındaki Kalyûbiye vilâyetine bağlı Tûh ilçesinin Karkaşende (Kalkaşende) köyünde dünyaya geldi. 92 (711) veya 93 yılında doğduğu da rivayet edilir. Sem’ânî’nin verdiği Şâban 124 (Haziran 742) tarihi (*el-Ensâb*, IX, 353) yanlıştır. Kaynaklarda bazı farklı rivayetler bulunsa da ailesinin aslen İran’ın İsfahan şehrine bağlı Mârbîn veya Tabne kazasından geldiği ve Mısır’daki Fehmoğulları’nın âzâtlısı olduğu anlaşılmaktadır. Birçok kaynakta yer alan, Leys’in Hâlid b. Sâbit el-Fehmî’nin âzâtlısı olduğu kaydı, ailesiyle Fehmoğulları arasındaki mevla’l-muvâlât ilişkisinin bu şahısla başladığını göstermektedir. Bu sebeple Leys’in İsfahan’da esir alındığı ve Mısır’a gelip Fustât’a yerleştiği rivayeti (Ebü’ş-Şeyh, I, 405-406) kendisiyle değil dedesiyle ilgili olmalıdır. Zira Leys’in babası Sa’d b. Abdurrahman el-Fehmî’nin İsfahanlı olduğu, 42 (662) yılında doğup 100 (718-19) yılından sonra vefat ettiği (Ebü Nuaym, *Târîhu İşbahân*, I, 389) ve İsfahan’ın Hz. Ömer devrinde 21 (642) veya 23’te (644) fethedildiği göz önünde tutulursa babasının bile esir alınması ihtimali bulunmamaktadır. Dolayısıyla muhtemelen dedesi Abdurrahman esir alınmış, Mısır’a getirilerek Fehmoğulları’nın mevlâsı olmuş ve aile Leys’in doğum yeri olan Karkaşende’ye yerleşmiştir. Nitekim Abdullah b. Vehb’in hocalarından, İsfahan asıllı olup Mısır’a yerleşen Ebü’s-Sahmâ Süheyl b. Has-sân’ın, kendileriyle Leys’in dedesi Abdur-

rahman arasında İsfahan'da iken sütkardeşliği bulunduğunu söylediğine dair rivayet (a.g.e., I, 399) dedesinin İsfahan'da doğduğunu göstermektedir.

Leys'in âzatlılık bağıyla mensubu bulunduğu Fehmoğulları, Emevîler döneminde Mısır'da büyük nüfuz sahibiydi ve onun gençlik yıllarında Hâlid b. Sâbit'in torunlarından üçü Mısır valiliği yapmıştı. Yetişmesinde bunların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Leys Mısır ve Hicâz'da birçok âlimden ders aldı. Ayrıca Şam, Kudüs, Bağdat gibi ilim merkezlerine gitti. İlk olarak 113 (732) yılında yaptığı hac ziyareti esnasında Mekke'de içlerinde Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Ebû Müleyke, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû'z-Zübeyr, İmrân b. Ebû Enes ve İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi'in de bulunduğu birçok âlimle görüştü. Hadis öğrendiği hocaları arasında Hişâm b. Urve, Saîd b. Ebû Saîd el-Makbûrî, Amr b. Hâris, Yezîd b. Ebû Habîb, Ukayl b. Hâlid el-Eyîlî, Yûnus b. Yezîd el-Eyîlî, Abdurrahman b. Kâsım et-Teymî, Kesîr b. Ferkad, Saîd b. Abdurrahman el-Cumahî, Hâlid b. Yezîd el-Cumahî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Abdurrahmân b. Hâlid el-Fehmî, Abdülâzîz el-Mâcîşûn, Ebû Ma'sher es-Sindî gibi âlimler bulunmaktadır. Tâbiînden eliliyi aşkın, tebeu't-tâbiîn ve daha sonraki nesilden 150 kadar kişiyle görüşüp onlardan faydalandığı rivayet edilir.

Döneminde Mısır'ın en büyük fakihî ve muhaddisi olan Leys'ten Hüseyim b. Beşîr, Abdullah b. Mübârek, İbn Vehb, İbn Lehîa, Ka'nebî, Abdullah b. Abdülhakem, İbn'ül-Kâsım el-Utekî, Eşheb el-Kaysî, Kuteybe b. Saîd es-Sekafî, Kâtibülleys diye bilinen Abdullah b. Sâlih, Yahyâ b. Abdullah b. Bükeyr el-Mahzûmî, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî, Saîd b. Ufeyr, Muhammed b. Hallâd, Abdullah b. Yezîd el-Adevî gibi birçok kişi ilim öğrenmiştir. Oğlu Şuayb ve torunu Abdülmelik fıkıh ve hadis alanlarında yetişmiş âlimler arasında sayılmaktadır. Müslim ve Ebû Dâvûd bunlar aracılığıyla Leys'ten hadis rivayet etmişlerdir.

Leys 14 Şâban 175 (16 Aralık 791) tarihinde vefat etti; cenaze namazını Mısır Valisi Mûsâ b. İsâ el-Hâşimî kıldırdı ve Kahire'nin güneyinde Karâfetüssuğrâ'ya defnedildi. Mezarı halen Mısır'da önemli ziyaretgâhlardandır (türbesi için bk. Makrîzî, II, 463). Ölüm tarihi olarak 176 (792) ve 177 yılları da verilmektedir. İbn Sa'd ise Mehdi'nin hilâfeti döneminde 14 Şâban 165'te (3 Nisan 782) vefat ettiğini belirtmektedir (et-Tabakât, VII, 517).

Genç yaşta Mısır'ın önde gelen ilim adamlarının takdirini kazanan Leys, gerek Emevîler gerekse Abbâsîler döneminde halifeler ve diğer devlet adamları nezdinde büyük itibar gördü. Mısır valileri ona danışmadan bir konuda kesin karar vermezlerdi. Emevî Halifesi II. Mervân, Mısır'a vali tayin ettiği bedevî Havser b. Süheyl'e yardımcı olacak birini seçmeleri için Mısırlılar'a bir mektup gönderdiğinde Leys'in iki hocası hayatta bulunduğu halde bu göreve Leys ittifakla seçildi. Abbâsî halifeleri Mansûr ve Mehdi-Billâh'ın da kendisinden övgüyle söz ettikleri rivayet edilir. 140 (758) yılında hac görevini yerine getiren Mansûr, dönüşte Kudüs'te iken Leys bir heyetin başında elçi olarak halifenin huzuruna çıkmış, halife kendisine Mısır valiliğini (veya kadılığına) teklif etmiş, Leys, göreve güç yetiremeyeceğini ve mevâliden olduğunu söyleyerek teklifi geri çevirince halife bunun için birini tavsiye etmesini istemiştir. Abbâsîler'in ilk Mısır valisi olan Sâlih b. Ali el-Hâşimî zamanında Divân'ül-atâ üyeliği, Halife Mansûr döneminde Cezîre valiliği ve Mehdi-Billâh devrinde divan idaresi gibi bazı resmî görevler üstlendiği de rivayet edilmektedir. Bağdat'ta bulunan fakihlerin bir meseleyi halledememeleri üzerine Hârûnürreşid tarafından ülkenin birçok şehrinden diğer fakihlerle birlikte Leys de Bağdat'a davet edilmiş ve meselenin çözümünde gösterdiği dirayetten memnun kalan halife kendisine çeşitli hediyeler yanında Mısır'da birçok yeri iktâ etmiş, diğer bir rivayete göre ise Leys'in, memurların denetiminden uzak kalmak için iktâları kabul etmemesi üzerine Mısır'daki çiftliklerinin işletmesini vermiştir (İbn Asâkir, I, 328-330). Zehebî, muhtemelen Leys'in bilinen Bağdat seyahatinin 161 (778) yılında gerçekleşmesinden hareketle bu rivayetin doğru olması halinde olayın Hârûnürreşid'in hilâfetinden (786-809) önce olması gerektiğini belirtir (A'lâmü'n-nûbelâ', VIII, 146).

Döneminin bazı önemli siyasî ve dinî kararlarında etkili olduğu görülen Leys, Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden ilk Mısır kadısı İsmâil b. Yesa' el-Kindî'yi, hocasının görüşü doğrultusunda vakıfları iptal ettiği için sünnete ve sahâbe tatbikatına muhalif davrandığı gerekçesiyle Halife Mehdi-Billâh'a şikâyet ederek görevden aldırıştır. 170'te Vali Ali b. Süleyman tarafından yıktırılan Mısır'daki hristiyan kiliselerinin tekrar inşasına bir yıl sonra yeni vali Mûsâ b. İsâ, Leys ve İbn Lehîa'ya danışarak izin çıkarmıştır. Bu iki âlim

kilise yapımını memleketin imar faaliyeti olarak gördüklerini söylemiş ve Mısır'daki kiliselerin İslâm döneminde sahâbe ve tâbiîn zamanında inşa edildiğini belirtmiştir.

Leys'in çalışma programı, valiyle görüşüp onun karşılaştığı dinî problemlerin çözümüyle ilgilenme, öğrencilerine hadis rivayeti, halkın dinî meselelerine çözüm getirme ve maddî ihtiyaç içinde olanlara yardımcı olma şeklinde dört ayrı faaliyete ayrılmıştı. Kaynaklar onun cömert bir kişiliğe sahip olduğunu kaydeder. Yıllık geliri 20-25.000 dinar olmasına rağmen malını senesi geçmeden sadaka olarak dağıttığı için kendisine hiç zekât farz olmadığı, hatta bazan borçlu bile kaldığı, bilhassa İbn Lehîa, İmam Mâlik ve Mansûr b. Ammâr el-Vâiz gibi âlimlere önemli miktarda yardımda bulunduğu rivayet edilir.

Görüşleri. Leys'in itikadî görüşleri konusunda fazla bir şey bilinmemekle beraber müteşâbih rivayetleri te'vile gitmeden kabul etme taraftarı olduğu, seksen yaşına ulaştığı halde hiç kimse ile tartışmaya girmedığı, kader inancını reddedenlerin hastalıklarında ziyaretlerine gitmeye, cenaze namazlarını kılmaya ve davetlerine icâbet etmeye lâıyk olmadıklarını söylediği ve Mısır'da Hz. Osman aleyh-tarlığını onun faziletlerine dair rivayetler naklederek ortadan kaldırdığı belirtilmektedir.

Leys, görüşlerine fukaha ihtilâflarını konu alan eserlerde yer verilen ve görüşleri fetva ve kazâya esas teşkil eden belli sayıdaki müctehidden (fukahâ'ül-emsâr) biridir. Döneminde hadis ve fıkıh alanında Mısır halkının imamı kabul edilmekteydi. İmam Mâlik de Leys'e gönderdiği mektupta (aş. bk.) onun memleketindeki lider kişiliğini, saygınlığını ve hemşehrilerinin kendisine olan ihtiyaçlarını, verdiği fetvalara itimatlarını vurgular. İmam Şâfiî, İbn Vehb, İbn Bükeyr gibi âlimler, fıkıh konusunda Leys'in Mâlik'ten üstün olmasına rağmen Mâlik'in daha çok rağbet görüp meşhur olduğunu söylemişlerdir. Yine Şâfiî rivayet ilminin Mâlik, Leys ve Süfyân b. Uyeyne arasında dolaştığını, zamanlarına yettiği halde Leys ve İbn Ebû Zî'b ile görüşemediğine üzüldüğünü söyler. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn ise Mâlik'i Leys'ten üstün tutarlar. İbn Maîn ayrıca Leys'i siyer müellifi Muhammed b. İshak'tan üstün kabul eder. Ancak bu mevkiine rağmen onun fikhî görüşleri etrafında bir mezhep oluşmamıştır. Şâfiî bu durumu öğrencilerinin onun

fikhî görüşlerini yaymamasına bağlar. Hayatının sonlarına doğru Leys'in Mısır'da elde ettiği itibar Mâlik lehine azalmaya başlamış (Kindî, s. 382; Kâdî İyâz, I, 456), Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin Mısır'daki yükselişi, Leys'in esasen sistematik hale getirilmemiş olan görüşlerinin zamanla ihmal edilmesine ve unutulmasına yol açmıştır. Ancak Muhammed b. Beşîr el-Meâfirî, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve Ebû İsâ Yahyâ b. Abdullah el-Kurtubî gibi Endülüslü âlimler İmam Mâlik'ten ayrıldığı bazı konularda Leys'i takip etmiş ve onun birkaç görüşü Endülüs'te yaygın uygulama alanı bulmuştur (Kâdî İyâz, I, 538; II, 413-414; Nübâhî, s. 72). İbn Abdülber, bu meselelerden biri olan tek şahit ve davacının yeminiyle hüküm vermenin câiz olmayacağı anlayışıyla ilgili olarak Endülüslü Mâlikîler'in aslında bu meselede Irak ekolünden etkilendiklerini, fakat görüşlerini açıklarken Leys'in arkasına saklandıklarını söyler (*el-Kâfi*, II, 909).

İmam Mâlik'in akranı olan ve onunla hemen aynı çevrede yetişen Leys, esas itibarıyla Medine ehl-i hadîs ekolüne yakın durmaktaysa da Kûfe re'y ekolünün görüşlerinden de etkilenmiştir. Medineli olmakla beraber re'yîliğiyle tanınan Rebîa b. Abdurrahman'ın meclisinde bulunmuş, Ebû Hanîfe ile hacda karşılaşmış ve ona çeşitli fikhî meseleler sormuş (Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, I, 411-412), İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe'nin birbirleri hakkındaki övücü sözlerine vâkıf olmuştur. Ancak eğitiminde Medineli âlimlerin katkısının daha fazla ve memleketi Mısır'da Medine ekolünün görüşleri hâkim olduğu için bu ekolden daha çok etkilendiği şüphesizdir. Onun fikhî görüşlerine özellikle Mâlikî eserlerinde rastlanması ve bazı konularda Mâlikîler'in onun görüşlerini tercih etmeleri bu yakınlık sebebiyle olmalıdır.

Leys'in usul düşüncesiyle ilgili olarak elde bulunan en sağlam kaynak, İmam Mâlik ile amel-i ehl-i Medine konusunda girdiği tartışmada ona cevaben yazdığı risâledir (metni için bk. Yahyâ b. Maîn, IV, 487-497; Fesevî, I, 687-695; mektubu İbn Maîn Leys'in kâtibi Abdullah b. Sâlih'ten, Fesevî ise İbn Adî'nin hakkında Leys'in en güvenilir râvisi dediği İbn Bükeyr'den nakletmektedir). Leys'in Medineliler'in uygulamalarına aykırı ichtihad ve fetvalarını haber alan Mâlik kendisini eleştiren bir mektup gönderip Medine'nin üstünlüğünü, hicret ve vahiy şehri olduğunu, helâl ve haramın burada belirlendiğini, sahâ-

benin büyük çoğunluğunun bu şehirde yaşayıp burada vefat ettiğini hatırlatarak Medine uygulamasının Hz. Peygamber ve onun ashabının uygulaması niteliğinde olması sebebiyle hiç kimsenin onlara aykırı davranamayacağını, aykırı görüşlerin muteber sayılmayacağını ve insanların ancak Medine ehline tâbi olduğunu savunmuştur (mektubun metni için bk. Yahyâ b. Maîn, IV, 498-501; Fesevî, I, 695-697; Kâdî İyâz, I, 64-65). Leys, cevabı mektubunda ilim adamları arasında şâz fetvalardan kendisinden daha çok nefret eden, Medineli âlimleri ve onların ittifak ettikleri fetvaları kendisinden daha üstün sayan bir kimse bilmediğini belirterek Medine ile ilgili söylenenleri aynen kabul ettiğini ifade eder. Daha sonra da başta ilk halifeler olmak üzere sahâbeden beri cihad için Mısır, Şam ve Irak'a giden bütün İslâm ordularının içinde mutlaka Kur'an, Sünnet ve bu iki kaynağa dayalı re'y ictihadını bilen bir uzman grup bulunduğunu, bunların gittikleri yerlerde bu bilgileri yaydıklarını, bu bakımdan sahâbe ve tâbiînin yapmadığı bir şey ihdas etmenin câiz görülemeyeceğini belirtir. Sahâbe ve tâbiînin birçok dinî meselede ihtilâf ettiğini söyleyerek daha sonraki neslin ihtilâfına Medine'de kendisinin şahit olduğunu, bazı konularda Mâlik'le birlikte Rebîa'ya karşı çıktıklarını, re'y ve ilimdeki üstün mevkiine rağmen Zührî'nin çelişkileri bulunduğunu anlatır ve bundan dolayı Mâlik'in yanlış saydığı kanaatleri benimsediğini kaydeder. Ardından diğer İslâm coğrafyasında yaşayan sahâbenin Medineliler'in uygulamalarıyla çelişen görüş ve uygulamalarından örnekler sıralar. Bütün bunlar Leys'in uygulamaya şüpheyi baktığını ve rivayete daha çok ağırlık verdiğini göstermektedir. İmam Şâfiî, "Leys esere Mâlik'ten daha çok tâbidir" derken bunu kastetmiş olmalıdır.

Risâlesindeki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Leys icmâa aykırı düşmeyi doğru bulmamakta ve Medine ulemâsının ittifakına ayrı bir önem vermektedir. İbn Hacer, hilâf kitaplarını çokça araştırmasına rağmen ölmüş çekirge yemeyi haram sayması dışında Leys'in sahâbe ve tâbiîn imamlarından ayrıldığı hiçbir görüşüne rastlamadığını, anılan görüşün ise bazı Mâlikîler'den de aktarıldığını belirtir (*er-Rahmetü'l-gâsiyye*, s. 101). Ancak onun bu şekilde selef icmâına aykırı birkaç görüşünün daha bulunduğu ileri sürülmektedir (bu görüşler için bk. Mahmûd Sa'd, s. 359-366).

İbnü'n-Nedîm, Leys'i İmam Mâlik'in öğrencilerinden kabul etmekteyse de (*el-Fihrist*, s. 252) bu nisbet pek doğru görünmemektedir. Zira her ikisi de hemen hemen aynı hocalardan öğrenim görmüş olup Kâdî İyâz'ın deyişiyle birbirinin akranıdır (*Tertibü'l-medârik*, I, 143, 256). Ayrıca Leys'in Mâlik'ten rivayet ettiği hadis sayısı yok denecek kadar azdır. Bunda, Mâlik'ten dört yıl kadar önce vefat etmiş olması sebebiyle hadisçilerin âlî isnad arayışlarının etkisi düşünülebilirse de Mâlik aracılığıyla bir hadisi rivayet ettikten sonra, "Bu Mâlik'in bizdeki ilk ve son rivayetidir" demesinden (Fesevî, II, 182) aralarında uzun süreli bir hoca-talebe ilişkisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Leys'in Mâlik'ten rivayet ettiği birkaç hadisin daha bulunması da (*Müsned*, VI, 280; Tirmizî, "Tefsîru sûreti'l-Enbiyâ", 2; Hâkim, I, 569; Ebû Ya'lâ el-Halîfî, I, 401; Hatîb, IX, 430) bu ilişkinin mahiyetini değiştirecek ölçüde değildir. Nitekim bu konu oğlu Şuayb'a sorulunca babasının birikim açısından başkasına bağımlı olmadığını söylemiştir (İbn Adî, IV, 202).

Bazı Hanefî tabakat müelliflerinin, eserlerinde Ebû Hanîfe'den faydalanması sebebiyle Leys'e yer vermeleri onun Hanefî olduğu şeklinde yorumlanmıştır. İbn Hallikân'ın, bazı eserlerde Leys'in Hanefî mezhebinden olduğu ve Mısır'da kadılık yaptığı yolunda kayıt gördüğünü belirtmesinden hareketle (*Vefeyât*, IV, 127) Kureşî gibi Hanefî tabakat yazarları onu eserlerinde zikretmişlerdir. Her ne kadar Ebû Yûsuf, Muallâ b. Mansûr ve İbn Semâa gibi Hanefî mezhebinin ileri gelenleri Leys b. Sa'd'dan istifade etmişlerse de bu onun aynı mezhepten olduğunu göstermez. Öte yandan Ebû Hanîfe'nin görüşleri doğrultusunda hüküm veren Mısır kadısını vakıflarla ilgili uygulaması sebebiyle görevden aldırması da Leys'in bu mezhebe bağlı olmadığının bir göstergesidir. Leys'in istifade ettiği ilim çevresi daha çok Hicaz merkezlidir.

Hadis alanında devrinin önde gelen otoritelerinden olan Leys'e Halîfe b. Hayyât sahâbeden sonraki dördüncü, İbn Sa'd beşinci nesil (tabaka) Mısırlılar arasında yer vererek onun çokça sahih hadis rivayet eden biri olduğunu belirtir. İbn Sa'd yanında Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni, Ebû'l-Hasan el-İcîfî, Nesâî, Ebû Hâtim er-Râzî gibi ricâl âlimleri de Leys'i sika sayar. İbn Vehb, Mâlik ve Leys'in hadisi müsned olarak rivayet etmeseler de kendilerinin bizâtihî isnad olduğunu ve Mâlik'in eserlerinde, "İlim

adamlarından güvendiğim biri bana haber verdi ki ..." ifadesiyle Leys'i kastettiğini söyler. Amr b. Ali es-Sayrafi, Ebû Hafs el-Fellâs, Ebû Zûr'a er-Râzî ve İbn Hırâş ise Leys'in sadûk bir kişi olduğunu belirtmekle birlikte Ebû Zûr'a rivayet ettiği hadisin hüccet olarak kullanılabileceğini, İbn Hırâş da hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Leys'i sika kabul eden Ahmed b. Hanbel onun rivayetleri alıp aktarmada (tahammül) gevşeklik gösterdiğini, Ya'kûb b. Şeybe de Zührî'den yaptığı rivayetlerde bazı sıkıntıların (iztirâb) bulunduğunu belirtir.

Leys'ten hadis rivayet usulüyle ilgili olarak önemli bazı görüş ve uygulamalar aktarılmaktadır. Rivayet tekniğinde arz usulüne ilk başvuran muhaddislerden olan Leys, hadisçilerin çoğunluğunun görüşünün aksine hadis rivayet usullerinden olan kitâbet ve münâvele yoluyla rivayette bulunmayı, isteyene hadis yazıp yollamayı câiz görürdü. Meselâ Yahyâ b. Saïd el-Ensârî'nin mektupla gönderdiği rivayetleri tahdîs sığasıyla ve kendisinden hiç hadis işitmediği Ubeydullah b. Ebû Ca'fer'den münâvele yoluyla rivayette bulunmuştur. Âlî isnadla hadis rivayet etme imkânına sahip otoritelerden olan Leys'in Atâ b. Ebû Rebâh yoluyla Hz. Âişe'den, İbn Ebû Müleyke yoluyla İbn Abbas'tan, Nâfi' yoluyla İbn Ömer'den ve Saïd el-Makbûrî yoluyla Ebû Hüreyre'den yaptığı rivayetler zamanının mevcut en âlî isnadlarıdır. Rivayet ettiği hadis senedlerindeki râvi sayısı ikiye ve üçe kadar inebilme ihtimali taşıdığı halde bazan nâzil isnadla rivayette bulunması, meselâ Zührî'den beş, Nâfi'den dört ve Ebû'z-Zübeyr'den üç ayrı şahıs aracılığıyla rivayette bulunması, ilmi titizliğinin ve dindarlığının gereği olarak hocalarından doğrudan işitmediği hadislerin kaynaklarını göstermesi şeklinde açıklanmıştır.

Leys tâbiîn neslinin ileri gelenlerinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû'z-Zübeyr gibi birçok muhaddisin özel koleksiyonlarına sahipti. Ebû'z-Zübeyr kendisine Câbir b. Abdullah'ın rivayetlerini içeren iki kitap verince hocasına bütün bunları Câbir'den işitip işitmediğini sormuş, onun bir kısmını kendisinden işittiğini, bir kısmını da başkasından rivayet yoluyla aldığını söylemesi üzerine işittiklerini kendisine bildirmesini istemiş, hocası da işittiklerini işaretleyerek bu isteğini yerine getirmiştir. Rivayetlerinde tedlîs yaptığı bilinen Ebû'z-Zübeyr'in özellikle Câbir'den naklettiği hadisleri Leys'in ayıklamış olduğu

ve bu sebeple hocasının onun aracılığıyla gelen bütün rivayetlerinin sahih kabul edileceği ifade edilmektedir (bk. EBÜ'Z-ZÜBEYR).

Eserleri. İbn Hacer, İmam Şâfiî'nin, "Öğrencileri Leys'i zayı etti" sözünden hareketle onun hiç kitap yazmadığını ve öğrencilerinin onun fikhî görüşlerini tedvin etmediğini, sadece bazılarının bir kısım görüşlerini derlediğini ileri sürerken (*er-Rahmetü'l-gayşüyye*, s. 100) Zehebî Leys'in çok eseri bulunduğunu belirtir (*Tezkiretül-huffâz*, I, 126). İbnü'n-Nedîm de Leys'in *Kitâbü Mesâ'ilü'l-fıkh* ve *Kitâbü't-Târîh* adlı iki eseri olduğunu kaydetmektedir (*el-Fihrist*, s. 252). Bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre *Mesâ'ilü'l-fıkh* İmam Mâlik'in görüşlerinin eleştirisi niteliğindedir. Ayrıca Leys'in Mâlik'e yazdığı mektup, usul düşüncesi yönünden önemli olduğu kadar on civarında fikhî görüşünü içermesi bakımından da önemlidir. Kindî'nin de söz edip iktibaslarda bulunduğu *el-Vülât ve'l-kuḍât*, s. 10) *Kitâbü't-Târîh*'in VI. (XII.) yüzyıla kadar geldiği bilinmektedir (Sem'ânî, *et-Taḥbîr*, II, 381). Başta Ebû'l-Kâsım İbn Abdülhakem olmak üzere (*Fütûhu Mısr ve aḥbâruḥâ*) Belâzürî, İbn Sa'd, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Halife b. Hayyât, Fesevî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, İbn Zebr er-Rabâî ve Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir gibi müelliflerin kitaplarında Leys'ten yapılan tarihî rivayetler muhtemelen bu esere dayanmaktadır. Leys'in çeşitli hocalardan derlediği hadislerden oluşan sayfalar (karâtis) halinde bir hadis mecmuası (asıl) ve ayrıca kölelikle ilgili rivayetlerin yer aldığı anlaşılan *Kitâbü'r-Rık* adında bir başka eserinin olduğu kaydedilmektedir (Fesevî, II, 217).

Leys'in naklettiği rivayetler *Kütüb-i Sitte*'nin hepsinde bulunmakla birlikte mükerrerleriyle 450'yi aşkın rivayetle Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'i ilk sırada yer almaktadır. Rivayet ettiği hadisler muhtelif âlimler tarafından cüzler halinde derlenmiş, Ebû Mûsâ Zuğbe et-Tûcîbî on hadisi içeren *Cüz' fihî ehâdiş mine'l-cüz'i'l-müntekâ* adlı bir eser (nşr. Mus'ad Abdülhamîd Muhammed, Tanta 1991), İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî *Ehâdişü'l-Leys b. Sa'd* adıyla dört cüzlük bir eser (Sem'ânî, *et-Taḥbîr*, II, 8) meydana getirmiştir. Biri Zuğbe, diğerleri İbn Bukeyr tarikiyle olmak üzere yedi hadisi içeren *Cüz' fihî meclis min fevâ'idü'l-Leys b. Sa'd* adıyla bir başka cüz neşredilmiş (nşr. Muhammed b. Rızk b. Tarḥûnî, Riyad 1407/1987),

âlî isnadla rivayet edilenleri İbn Kutluboga 'Avâlî ḥadîsi'l-Leys' adıyla toplamış (nşr. Abdülkerîm b. Bedr el-Mevsîlî, Cidde 1408/1987), İbn Hacer el-Askalânî de Leys'in biyografisine dair eserinin sonunda âlî isnadla Leys'ten gelen kırk hadisi senedleriyle naklederek sıhhat derecelerini ve yer aldığı diğer kaynakları belirtmiştir (*er-Rahmetü'l-gayşüyye*, s. 103-149). Ayrıca Hasan Cirit tarafından *Leys b. Sa'd ve Hadis Cüz'ü* adıyla yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (1988, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

İhtilâfü'l-fukahâ kitaplarında, hacimli fikh eserlerinde ve hadis mecmualarının şerhlerinde Leys'in fikhî görüşlerine yer verilmiştir. Mısır kadısı Hârîs b. Miskîn, İmam Mâlik'in öğrencileri İbnü'l-Kâsım, Eşheb el-Kaysî ve İbn Vehb ile Leys, Mâlik ve Mufaddal b. Fedâle'nin ittifak ettikleri görüşlere dair bir eser yazmış, Ubeydullah b. Ömer el-Bağdâdî eş-Şâfiî ise Abdullâh b. Abdülhakem'in *el-Muḥtaşarü's-şagîr* adlı eseri üzerine yapılan bir çalışmaya diğer bazı müctehidlerin görüşleri yanında Leys'in görüşlerini de eklemiştir. Hilâl Ahmed Âşûr tarafından *el-Leys b. Sa'd ve fikhuhû fi'l-İbâdât* isimli bir doktora tezi hazırlanmış (1983, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şerîa [Mekke]), Abdullah Mahmûd Şehhâte *el-İmâmü'l-Mısrî el-Leys b. Sa'd* adıyla bir monografi yazmıştır (Kahire 1966).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 338, 340, 342, 379, 516-517, 518; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, III, 501; IV, 487-501; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekâr), s. 673; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 246-247; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâş), s. 505-506; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 123, 166-167, 623-625, 687-697; II, 142-143, 182, 216-218, 303-304, 441-446, 485-487, 824; ayrıca bk. İndeks; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VII, 179-180; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 10, 382, neşredenin İngilizce önsözü, s. 29-31; ayrıca bk. İndeks; İbn Hibbân, *Meşâhîrü 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 191; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 150; IV, 202; VII, 10; Ebû's-Şeyh, *Tabakâtü'l-muhaddîşîn bi'l-İsbahân* (nşr. Abdülgafûr el-Belûşî), Beyrut 1407/1987, I, 405-406; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 252; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 569; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 318-329; a.m.f., *Târîhu İsbahân* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1410/1990, I, 389, 399; II, 138; Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâ'i'l-ḥadîs* (nşr. M. Saïd Ömer b. İdrîs), Riyad 1409/1989, I, 201-202, 399-403; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 15; VI, 182; VIII, 301; IX, 430; XIII, 3-14; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fi fikhî ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî* (nşr. M. Muhammed Uşayd el-Morîtanî), Riyad 1400/1980, II, 909, 1093; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 78; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 353; a.m.f., *et-Taḥbîr fi'l-mu'cemi'l-kebir* (nşr. Münîre Nâcî Sâlim), Bağdad 1395/1975, II,

8, 381; Muvaḥḥak b. Ahmed el-Mekkî, *Menâkıḥ-ü Ebî Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, I, 411-412; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), L, 328-330, 341-380; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, I, 64-65, 143, 256, 456, 538; II, 413-414; III, 115; ayrıca bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 127-132; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, V, 382-383; VIII, 17, 94, 136-163, 316; IX, 233; X, 23; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 124-126; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye*, I, 438-439; II, 720-721; III, 168, 492; IV, 567; Nübâhî, *Târîhu kudâti'l-Endelûs* (nşr. Meryem Kâsım Tavîl), Beyrut 1415/1995, s. 71-72, 183; Makrîzî, *el-Hıtaṭ*, tür.yer.; İbn Hacer el-Askalânî, *er-Rahmetü'l-gayşıyye bi't-terceme-ti'l-Leysıyye* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâş-îlî), Beyrut 1407/1987; Ahlwardt, *Verzeichnıs*, III, 189; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 250; Ahmed Halîl, *el-Leys b. Sa'd: Fakihü Mısır*, Kahire 1969; Mahmûd Sa'd, *Fıkhu'l-İmâm el-Leys b. Sa'd fı dav'i'l-fıkhi'l-mukâren*, İskenderiye 1988; Abdüsselâm Allûş, *Takribü'l-medârik bi-şerhi risâletey Leys b. Sa'd ve Mâlik*, Beyrut 1416/1995; Muhammed Muhammed el-Medenî, "Târîhu'l-fıkhi'l-İslâmî fı Mısır", *ME*, XI/1 (1940), s. 410-411, 463-467, 526-529; Muhammed Yusuf Musa, "Leys b. Sa'd ile İmâm Mâlik Arasındaki İhtilaf ve Yazışma" (trc. Abdülkadir Şener), *AÜİFD*, XVI (1968), s. 131-154; R. G. Khoury, "al-Layth Ibn Sa'd (94/713-175/791), grand maître et mécène de l'Égypte, vu à travers quelques documents islamiques anciens", *JNES*, XL/3 (1981), s. 189-202; Hasan Cirit, "Hicrî II. Asır Muhaddis ve Fakihlerinden Leys b. Sa'd, İlmî Kişiliği ve Eserleri", *MÜİFD*, XVIII (2000), s. 183-201; A. Merad, "al-Layth b. Sa'd", *EP* (İng.), V, 711-712.



ŞÜKRÜ ÖZEN

LEYSE bi-ŞEY'

(ليس بشئ)

Genellikle

metrûk râviler hakkında kullanılan cerh terimi.

"Hiçbir şey değil, hiçbir değeri yok" anlamına gelen terim "lâ şey", mâ ezunnü-hû bi-şey', lâ yüsâvî şey', lâ yüsâvî hadî-sühû bi-şey'" şekillerinde de kullanılmaktadır. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren yalancı, hadis uyduran, güvenilir râviler hakkında cerh lafzı olarak kullanılan leys bi-şey' sözü ile râvinin adl niteliği taşımadığı veya zabtının son derece yetersiz olduğu anlatılmaktadır. Yahyâ b. Maîn bu terimi, Umeyr b. İshak el-Kureşî'nin hadis rivayetiyle tanınmadığını ifade etmek üzere "meçhul" anlamında kullanmış, onun bu ifadeyle râvinin rivayetlerinin az olduğunu anlatmak istediği de söylenmiştir. Ancak Yahyâ b. Maîn'in bir râvinin rivayetinin az olduğunu belirtmek üzere "kalîlû'l-hadîs" tabirini kullanması (*Ma'rifetü'r-ricâl*, I, 91), İbn Ebû Hâtîm'in de leys bi-şey' lafzı ile İbn Maîn'in râvinin

güvenilir olmadığını kastettiğini açıklaması (*el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 321) söz konusu lafzın bu mânada kullanılmadığını göstermektedir. Leys bi-şey', II (VIII) ve III. (IX.) yüzyıllarda, senedinde hadis rivayetine ehil olmayan bir veya daha fazla metrûk râvinin bulunduğunu ifade etmek üzere "senedi son derece zayıf, metrûk" anlamında hadis metni hakkında da kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Maîn, *et-Târîḥ*, II, 263-264, 456; IV, 250; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 115; a.mlf., *Ma'rifetü'r-ricâl* (nşr. M. Kâmil el-Kassâr), Dimaşk 1405/1985, I, 91; a.mlf., *Min Kelâmi Ebî Zeke-riyyâ Yahyâ b. Ma'în fı'r-ricâl* (nşr. Ahmed M. Nûr Seyf), Beyrut, ts., s. 117; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 321; İbn Hacer, *Hedyû's-sârî*, Beyrut 1410/1989, s. 590; Ahmet Yücel, *Hadis İlminden Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul 1998, s. 106-115.



AHMET YÜCEL

LEYSÎ

(الليسي)

Ebû Müslim Ömer b. Alî b. Ahmed
el-Leysî el-Buhârî
(ö. 466/1074)

Hadis hâfızı.

Tahsil hayatına Buhara'da başladı. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'ini dinlediği Ebû Sehl Abdülkerîm b. Abdurrahman el-Kelâbâzî, Ali b. Ahmed b. Hanbâc, Yûsuf b. Mansûr es-Seyyârî gibi âlimlerden ders aldı. "Rahhâl" diye anılmasından da anlaşılacağı üzere Semerkant, Keş, Belh, Gazne, Herat, Merv, Bûşenc, Nişâbur, Hemedan, İsfahan ve Irak gibi ilim merkezlerini dolaşarak Muhammed b. Mutahhar el-Hâkânî, Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed el-Müstemîlî, Ali b. Muhammed ed-Dîneverî, Mansûr b. Abbas et-Temîmî, Ebû'l-Kâsım İbn Mende gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisinden dolayı olarak hadis rivayet eden Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî onun 465'te (1073) Hemedan'da bulunduğu söylenildiğine göre (İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 320) ilmi seyahatlerini hayatının son yıllarına kadar sürdürmüş olmalıdır. Ebû'l-Hüseyni et-Tuyûrî, Ebû Gâlib İbnü'l-Bennâ, Ebû Abdullah el-Halâl ve Ebû Nasr el-Müezzin ondan hadis öğrenen talebelerinden olup Ebû'l-Fazl İbn Hayrûn ile de karşılıklı hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Leysî 466'da (1074) Hûzistan'da vefat etti; bu tarih 468 (1076) olarak da zikredilmiş, Ahvaz'da öldüğü de söylenmiştir.

Hadis rivayetinde ihtiyatlı davranması sebebiyle çok az talebesi olan ve çok sayıda hadis yazdığı, bu ilmi iyi bildiği söylenen Leysî hadis hâfızı olmasına rağmen rivayetlerinde tedlîs yapmakla suçlanmış, bid'at ehline karşı aşırı sevgi beslediği ve kendini çok beğendiği gibi gerekçelerle tenkit edilmiştir. Ancak Zehebî, özellikle Ebû Zekerıyyâ İbn Mende tarafından ortaya atılan bu ithamların sebebinin aynı dönemde yaşayan âlimler arasında görülen kıskançlık duygusuyla açıklamakta ve Leysî'nin sika bir âlim olduğunu belirtmektedir (*A'lâmü'n-nübela'*, XVIII, 408). Bununla birlikte İbn Hacer de Leysî'yi rivayetlerinde tedlîs yapanlar arasında saymaktadır (*Ta'rîfû ehli't-takdîs*, s. 100).

Şâhiḥayn'i en iyi bilen âlimlerden biri olduğu ifade edilen Leysî'nin İsfahan'da bulunduğu yıllarda bu iki eseri birleştirmek amacıyla *el-Cem' beyne's-Şâhiḥayn* adlı bir eser telif ettiği, ayrıca iki eser üzerinde bir müstahrec çalışması yaparak *Müsnedü's-Şâhiḥayn* adıyla hacimli bir kitap meydana getirdiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 138; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVIII, 407-409; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1235-1236; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 319-320; a.mlf., *Ta'rîfû ehli't-takdîs bi-merâtibi'l-mevşûfîn bi't-tedlîs* (nşr. Abdül-gaffâr Süleyman el-Bündârî - M. Ahmed Abdülâzîz), Beyrut 1407/1987, s. 100; Süyûtî, *Ṭabaḳâ-tü'l-huffâz* (Ömer), s. 451; *Hedıyyetü'l-'ârifîn*, I, 782; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 18.



MUSTAFA ERTÜRK

LEYİN

(لين)

Râvinin gevşek olduğunu ifade eden cerh terimi.

Lîn kökünden türeyen *leyyin* kelimesi sözlükte "yumuşak, gevşek, kolay" anlamına gelir. Terim olarak hafiften şiddetliye doğru yapılan cerh lafızları taksimine göre birinci mertebeye yer alan en hafif ve ta'dîle en yakın lafızlardan biri olup Dârekutnî'ye göre râvinin adâlet vasfını yok etmeyecek, dolayısıyla rivayetinin reddini gerektirmeyecek kadar hafif bir cerh ifade eder. Bunun yanında "leyyinü'l-hadîs", "fîhi lîn", "fî hadîsihi lîn" lafızları da aynı anlamda kullanılmakla beraber bu lafızların yapıları dikkate alındığında son ikisinin daha hafif bir cerh işaret ettiği söylenebilir. Nitekim Zehebî, aslında sadûk olmakla birlikte kendisinde bi-